УДК 338.36(477)

Анатолій Васильович ЩЕРБАК
кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,
Одеський національний економічний університет, e-mail: av.shcherbak@gmail.com

ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ ТА ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Щербак, А. В. Високотехнологічне виробництво в Україні та Одеській області: стан та тенденції / Анатолій Васильович Щербак // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Звєрякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 1. – № 56. – С. 276–280.

Анотація. *У статті проаналізовано тенденції щодо зміни частки високотехнологічних виробництв в обсязі доданої вартості та експорту продукції обробної промисловості України. Розраховано частку таких виробництв в обсязі реалізованої продукції обробної промисловості Одеської області в 2006–2011 рр. Проаналізовано структуру високотехнологічного сектора в Одеському регіоні та досліджено основні підприємства даного сектора.*

Ключові слова: *високотехнологічні галузі; середньо-високотехнологічні галузі; середньо-низькотехнологічні галузі; низькотехнологічні галузі.*

Анатолий Васильевич Щербак
кандидат экономических наук, доцент кафедры общей экономической теории,
Одесский национальный экономический университет, e-mail: av.shcherbak@gmail.com

ВЫСОКОТЕХНОЛОГИЧНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В УКРАИНЕ И ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ: СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ

Щербак, А. В. Высокотехнологичное производство в Украине и Одесской области: состояние и тенденции / Анатолий Васильевич Щербак; под ред.: М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 1. – № 56. – С. 276–280.

Аннотация. *В статье проанализированы тенденции изменения доли высокотехнологичных производств в объеме добавленной стоимости и экспорта продукции обрабатывающей промышленности Украины. Рассчитана доля таких производств в объеме реализованной продукции обрабатывающей промышленности Одесской области в 2006–2011 гг. Проанализирована структура высокотехнологичного сектора в Одесском регионе, исследованы основные предприятия данного сектора.*

Ключевые слова: *высокотехнологичные отрасли; средне-высокотехнологичные отрасли; средне-низкотехнологичные отрасли; низкотехнологичные отрасли.*

Anatoliy Shcherbak
PhD, Assistant Professor, General Economic Theory Department,
Odessa National Economic University, e-mail: av.shcherbak@gmail.com

HIGH-TECH INDUSTRIES IN UKRAINE AND ODESSA REGION: STATUS AND TRENDS

Shcherbak, A. (2015), High-tech industries in Ukraine and Odessa region: status and trends. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Vysokotekhnolohichne vyrobnytstvo v Ukraini ta Odeskii oblasti: stan ta tendentsii; za red.: M. I. Zveriakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 1, No. 56, pp. 276–280.

 © ЩЕРБАК А.В., 2015

Abstract. *The article analyzes the trends in share of high-tech industries in the volume of value added and exports in Ukraine's manufacturing industry. The share of such industries in the volume of sales of Odessa region manufacturing industry in 2006-2011 is calculated. The structure of the high-tech sector of Odessa region is analyzed, the main enterprises in this sector are examined.*

Keywords: *high-tech industries; medium high-tech industries; medium-low-tech industries; low-tech industries.*

JEL classification: C16

Постановка проблеми у загальному вигляді. Передумовою суттєвого зростання життєвого рівня населення України є істотне підвищення конкурентоспроможності економіки. Вітчизняні підприємства мають випускати високотехнологічну продукцію, що користується попитом на світовому ринку. Для вироблення практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності дуже важливо об'єктивно оцінити рівень технологічного розвитку промисловості, визначивши питому вагу високотехнологічних виробництв по Україні загалом і в регіонах країни зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дані про частку високотехнологічних виробництв у доданій вартості, а також в експорті продукції обробної промисловості в більшості країн світу, в т. ч. в Україні, можна отримати зі статистики ЮНІДО. Дані по нашій країні за окремі роки наводять деякі українські дослідники, зокрема, І. В. Крючкова [1]. У 2009 році Державна служба статистики України здійснила обстеження, спрямоване на виявлення виробників високотехнологічної продукції та оцінку їх основних параметрів, результати якого узагальнені в роботі О. Б. Саліхової [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні не здійснюються регулярні розрахунки частки високотехнологічних виробництв в промисловій продукції. Відсутні відповідні дані по регіонах, в т.ч. по Одеській області, що обумовлює необхідність досліджень у цьому напрямку.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз структури обробної промисловості Одеської області, визначення частки високотехнологічних галузей і динаміки їх зростання у 2006–2011 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила і використовує класифікацію галузей обробної промисловості за рівнем технологомісткості (technology intensity). Виділяються 4 групи галузей: високотехнологічні, середньо-високотехнологічні, середньо-низькотехнологічні, низькотехнологічні.

До високотехнологічних галузей належать виробництво авіаційної та космічної техніки, комп'ютерів, електронної техніки та оптичної продукції, фармацевтика. До середньо-високотехнологічних – хімічна, автомобільна промисловість, виробництво машин і устаткування, а також електричного обладнання. Середньо-низькотехнологічні галузі містять нафтопереробку, виробництво коксу, металургію та металообробку, промисловість будівельних матеріалів, виробництво гумових та пластмасових виробів, суднобудування. До низькотехнологічних галузей належать виробництво харчових продуктів та тютюнових виробів, легка промисловість, виробництво паперу та паперових виробів, поліграфія тощо.

Основний показник, за яким кожна галузь відноситься до певної групи, – це інтенсивність НДДКР. Розрахунки, проведені за даними 12 країн ОЕСР за 1991–1999 роки, показали, що відношення витрат на НДДКР до обсягу виробництва у високотехнологічних галузях склало в середньому 9,3%, в середньо-високотехнологічних – 3%, середньо-низькотехнологічних – 0,8%, низькотехнологічних – 0,3% [3].

Частка високотехнологічних галузей в доданій вартості обробної промисловості ЄС у 2010 році склала 12%, середньо-високотехнологічних – 35%. При цьому ці галузі є локомотивами індустріального розвитку. Так, обсяг промислового виробництва в ЄС у 2012 році приблизно відповідав показнику 2005 року. Але обсяг виробництва у високотехнологічних галузях в III кварталі 2012 року збільшився на 26% порівняно з I кварталом 2005, а в середньо-високотехнологічних – на 7%. Водночас, в середньо-низько- і

низькотехнологічних галузях виробництво за цей період скоротилося відповідно на 5 і 6% [4].

На жаль, статистичні органи України, на відміну від Євростату, не здійснюють аналогічні розрахунки. Їх проводять окремі дослідники. Так, за деякими даними, частка високотехнологічних виробництв в обробній промисловості України в 2003 році склала 4,6% [1, с.113].

Водночас цінну інформацію за цим питанням можна отримати зі статистики ЮНІДО. Ця організація розраховує індекс конкурентоспроможності промисловості для 135 країн світу. При цьому серед показників, на основі яких розраховується зазначений індекс – частка високо- і середньо-високотехнологічних галузей в доданій вартості, а також в експорті продукції обробної промисловості. У 2010 році частка цих галузей у доданій вартості в Україні склала 20,78%. У ЄС, як зазначалося вище, цей показник – 47%. Частка високо- і середньо-високотехнологічних галузей у вартості експорту в Україну помітно вища, ніж в обсязі виробництва, і складає 43,25% [5, с.48].

Важливою є також динаміка цих показників. У 2005 році частка високо- і середньо-високотехнологічних галузей в доданій вартості обробної промисловості України порівняно з 2000 роком зросла на 0,282%, тоді як частка цих галузей в експорті – знизилася на 0,979%. [5, с.93]. У наступне п'ятиріччя (2005–2010 рр.) спостерігалася інша картина. Частка цих галузей в доданій вартості зменшилася на 1,81%, тоді як їх питома вага в експорті продукції обробної промисловості збільшилась на 6,96% [5, с.98].

Технологічний рівень промисловості істотно відрізняється за різними регіонами України. Дані щодо часток різних секторів в обробній промисловості Одеської області у 2006–2011 роках наведені в табл. 1. Відповідні розрахунки здійснено автором на основі знеособлених статистичних даних підприємств за формою № 1-підприємництво. Оскільки за останні роки ситуація принципово не змінилася, дані табл. 1 можливо використовувати при аналізі економіки регіону.

Таблиця 1

Структура обробної промисловості Одеської області за рівнем технологомісткості

Група галузей	Частка в обсязі реалізованої продукції (%)					
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Високотехнологічні	5, 1	4,5	3,4	3,8	3,2	4,6
Середньо-високотехнологічні	31,3	30,0	23,6	16,4	21,4	35,8
Середньо-низькотехнологічні	23,0	23,6	44,1	42,6	40,4	18,0
Низькотехнологічні	40,6	41,9	28,9	37,2	35,0	41,6

Як свідчать дані табл. 1, частка високо- і середньо-високотехнологічних галузей в обсязі реалізованої продукції обробної промисловості регіону в 2010 році склала 24,6%, що дещо вище, ніж в Україні загалом (хоча варто врахувати неповну порівнянність показників: адже по країні є дані щодо частки в доданій вартості).

За даними табл. 1 можна зробити висновок про те, що в структурі обробної промисловості області спостерігаються негативні тенденції. Частка високотехнологічних галузей в обсязі реалізації скоротилася з 5,1% в 2006 році до 4,6% в 2011 році. У 2006–2010 рр. істотно скоротилася також частка середньо-високотехнологічних галузей. Варто зазначити, що в 2011 році частка вказаних секторів помітно зросла. Однак це пояснюється, насамперед, скороченням загального обсягу промислового виробництва в регіоні на 16,4% через зупинку наприкінці 2010 року нафтопереробного заводу ПАТ «Лукойл-ОНПЗ». Унаслідок цього частка середньо-низькотехнологічних галузей знизилася більш ніж удвічі, а питома вага інших груп зросла.

Обсяг реалізованої продукції у високотехнологічних галузях збільшився за 2006–2011 роки в поточних цінах у 2,1 рази. Однак індекс цін виробників в обробній промисловості України зріс за цей період в 2,31 рази. Хоча динаміка цін у вищевказаних галузях Одеського регіону дещо відрізнялася, можна зробити висновок про те, що реального збільшення обсягу реалізації у високотехнологічних галузях Одеської області не спостерігалося та обсяг реалізованої продукції в цьому секторі скоротився.

Розглянемо також структуру високотехнологічного сектора обробної промисловості. Відповідні дані наведено в табл. 2.

За даними табл. 2, найбільш динамічно в Одеському регіоні розвивалося фармацевтичне виробництво. Обсяг реалізованої продукції (у поточних цінах) за 5 років зріс в 4,4 рази. Це пов'язано з ефективною діяльністю ТДВ «Інтерхім». Результати були б ще більш значними, якби продовжували працювати інші підприємства галузі. Однак після серії рейдерських атак в 2010 році було зупинено хіміко-фармацевтичне підприємство «Біостимулятор». Ще раніше, у 2001 році, припинилося виробництво на ДП «Біопром-Одеса» (Одеський завод бактерійних та вірусних препаратів). Це було єдине в Україні підприємство, яке випускало вакцини проти особливо небезпечних інфекцій. У результаті з виробника вакцин Україна перетворилася на імпортера. Банкрутство цих підприємств призвело також до того, що в Одеському регіоні втрачено можливість створення ефективного кластера з виробництва фармацевтичної продукції.

Таблиця 2

Високотехнологічні галузі обробної промисловості Одеської області

Високотехнологічні галузі	Частка в обсязі реалізованої продукції (%)					
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
фармацевтичне виробництво	16,6	22,2	22,4	34,7	38,6	35,0
виробництво канцелярських та електронно-обчислювальних машин	0,4	1,4	1,3	0,4	1,5	1,1
виробництво обладнання для радіо, телебачення та зв'язку	26,2	23,2	24,0	13,7	9,9	10,1
авіаційна і космічна промисловість	20,4	17,4	23,6	15,0	16,7	19,7
виробництво медичних приладів та інструментів, точних вимірювальних приладів, оптичних приладів та годинників	36,4	35,8	28,7	36,2	33,3	34,1

Скоротилося виробництво обладнання для радіо, телебачення та зв'язку. Це пов'язано зі значними труднощами, які зазнають ТОВ «Телекарт-Прилад», а також завод «Тіра» (Білгород-Дністровський). Водночас динамічно розвивається ТОВ «Інфомир».

Авіаційна і космічна промисловість представлена в Одеському регіоні державним підприємством «Одеський авіаційний завод».

Виробництвом медичних приладів та інструментів, точних вимірювальних приладів, оптичних приладів та годинників в Одеському регіоні займаються ТОВ «Телекомунікаційні технології», ТОВ «Виробниче підприємство «Сфера» і деякі інші підприємства. Однак лідером є ПАТ «Гемопласт» (Б.-Дністровський).

Висновки і перспективи подальших розробок. В Україні діє чимало високотехнологічних підприємств, проте частка цього сектора невелика. При цьому, якщо в розвинених країнах високо- і середньо-високотехнологічні галузі є локомотивами індустріального розвитку, то в Україні їх частка в доданій вартості обробної промисловості за 10 років (2000–2010 рр.) зменшилася на 1,53%. Економічне зростання відбувалося, насамперед, за рахунок низько- і середньо-низькотехнологічних виробництв.

Частка високо- і середньо-високотехнологічних галузей в Одеській області дещо вища, ніж в країні загалом. Проте їх питома вага також поступово знижується. У регіональній економіці не відбуваються структурні зміни, пов'язані з випуском високотехнологічної продукції, конкурентоспроможної на світових ринках.

Однією з передумов зміни ситуації є моніторинг реального стану в цій сфері. Доцільно доручити Державній службі статистики України здійснювати розрахунки обсягів реалізації продукції обробної промисловості за секторами в Україні загалом і в регіонах країни зокрема. Отримання регулярної та достовірної інформації щодо стану та тенденцій розвитку високотехнологічного виробництва дозволить науковцям виробити більш обґрунтовані рекомендації стосовно його піднесення.

Література

1. *Конкурентоспроможність економіки України – стан і перспективи підвищення / [за ред. д.е.н. І. В. Крючкової]. – К.: Основа, 2007. – 488 с.*
2. *Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні: монографія / О. Б. Саліхова. – К.: НАН України, Інститут економіки та прогнозування, 2012. – 624 с.*
3. *Isic rev. 3 technology intensity definition [Electronic source]. – Access: www.oecd.org/ sti/ind/48350231.pdf.*
4. *Jaegers Th. High-technology and medium-high technology industries main drivers of EU-27's industrial growth [Electronic source] / Th. Jaegers, C. Lipp-Lingua, D. Amil. – Access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu.*
5. *The Industrial Competitiveness of Nations. Looking back, forging ahead. Competitive Industrial Performance Report 2012/2013 [Electronic source]. – UNIDO, Vienna, 2013. – Access: www.unido.org.*

References

1. *«The competitiveness of Ukraine's economy – the state and prospects of improvement» (2007). Ed. I. V. Kryuchkova [Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektyvy pidvyshchennia; za red. I. V. Kriuchkovoi], Osnova, Kyiv, 488 p. (ukr)*
2. *Salikhova, O. B. (2012), «High-technology production: from assessment methodology to rise in Ukraine: monograph» [Vysokotekhnolohichni vyrobnytstva: vid metodolohii otsinky do pidnesennia v Ukraini: monografiia], National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting, Kyiv, 624 p.*
3. *«Isic rev. 3 technology intensity definition», available at: www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf.*
4. *Jaegers, Th., Lipp-Lingua, C., Amil, D. «High-technology and medium-high technology industries main drivers of EU-27's industrial growth», available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu.*
5. *«The Industrial Competitiveness of Nations. Looking back, forging ahead. Competitive Industrial Performance Report 2012/2013», UNIDO, Vienna, 2013, available at: www.unido.org.*

Стаття надійшла до редакції 06.03.2015.